

KIÉ A KOCKÁZATMENTES HOZAM?

Arbitrázslehetőség a magyar diákhitelrendszerben¹

Tóth Fanni²

ABSZTRAKT

A felsőfokú végzettséggel rendelkezőket kisebb mértékben érinti a szegénység. A végzettség megszerzése tehát létfontosságú lehet a szegénységből való kitöréshez. Magyarországon a felsőoktatás államilag finanszírozott, ingyenes elérése teljesítménytől függ. Mivel a leghátrányosabb helyzetű jelentkezők gyengébben teljesítenek, sokkal alacsonyabb eséllyel nyerhetnek felvételt valamely felsőoktatási intézmény képzésére. Az egyenlő esélyek javítása érdekében a hallgatók rendelkezésére áll egy jól megtervezett diákhitelrendszer hazánkban. A tanulmány bemutatja, hogy a felsőoktatási finanszírozási politika pillanatnyilag tovább növeli a szakadékat a szegények és tehetősebbek között. A Diákhitel 1 felvételével és annak Magyar Állampapír Plusz (MÁP Plusz) értékpapírba történő befektetésével arbitrázs hozamot érhetnek el azok a hallgatók, akiknek nincs szükségük a tandíjuk és a megélhetésük hitelből történő finanszírozására. A magyar rendszer tehát ahelyett, hogy támogatná az alacsony jövedelmi háttérű diákok felzárkózási folyamatát, további támogatást nyújt a jobb körülményekkel rendelkező hallgatók számára. A nemzetközi diákhitelrendszerek példájára érdemes lenne univerzális helyett célzott megközelítést alkalmazni például kamattámogatás formájában, vagy célszerű lenne jövedelmi helyzethez kötni a hiteligenlyést.

JEL-kódok: I22, I24

Kulcsszavak: diákhitel, szocioökonómiai státusz, Magyarország, arbitrázs

1 *Köszönetnyilvánítás:* A tanulmány alapjául szolgáló kutatást az Innovációs és Technológiai Minisztériuma által meghirdetett Tématerületi Kiválósági Program 2020 – Intézményi Kiválóság Alprogram támogatta a Budapesti Corvinus Egyetem 'Pénzügyi és Lakossági Szolgáltatások' tématerületi programja (TKP2020-IKA-02) keretében.

2 *Tóth Fanni* PhD-hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskola. E-mail: toth.fanni@uni-corvinus.hu.

1. BEVEZETÉS

Oketch et al. (2014) rávilágít többek közt arra is, hogy a felsőfokú képzettség megszerzése az egyén jövedelmére erős pozitív hatással van. A végzettség megszerzése tehát létfontosságú lehet a szegénységből való kitöréshez.

Magyarország felsőoktatási finanszírozási politikája korlátozott számú hallgató számára lehetővé teszi a teljesítményen alapuló, államilag finanszírozott, ingyenes belépést a felsőoktatásba. Emellett pedig azok is beiratkozhatnak, akik vállalják a felsőoktatási tanulmányaik önköltségalapú finanszírozását. Az ingyenes felsőoktatás elérése a jelentkezők felvételi vizsgájának pontszámától és az adott évi felvételi ponthatártól függ (*Marcucci et al.*, 2008; *Gayardon–Brajkovic*, 2019). A ponthatárokat az Oktatási Hivatal és a felsőoktatási intézmények közösen határozzák meg. Ez a tandíjpolitika ugyan bevételkiegészítést jelenthet, azonban az egyenlőségre gyakorolt hatása problémákat vet fel: a hátrányos helyzetű jelentkezők tudományos felkészültsége, teljesítménye alacsonyabb, így végső soron nekik kell tandíjat fizetniük (*Marcucci–Johnstone*, 2007).

A teljesítménybeli különbségek mellett *Heller* (2007) és *Semjén* (2012) bemutatta, hogy a hátrányos helyzetben lévő diákok felsőoktatásba való beiratkozásának valószínűsége érzékenyebb a tandíjak emelésére is. Magyarország felsőoktatási rendszerét a magas tandíjakkal működő rendszerek közé sorolják nemzetközi szinten (*Gayardon–Brajkovic*, 2019), ami különösen negatívan érintheti az alacsony jövedelmű családokból származókat.

A felsőoktatási rendszerhez való ingyenes hozzáférés alapvető jogként való értelmezése rendkívül ellentmondásos téma az egyenlőség tekintetében. *Barr* (2004) megfogalmazása szerint ez a rendszer nem jelent feltétlenül ingyenes felsőoktatást: olyan rendszert foglal magában, amelyből senki sem zárható ki csak azért, mert hátrányos helyzetű. Az ingyenes felsőoktatás finanszírozása azonban adóból történik. A hátrányos helyzetű jelentkezők egy része gyengébb teljesítménye miatt kiszorul ugyan a felsőoktatásból, de a jobb körülményekkel rendelkező hallgatók tandíjához végső soron mégis hozzá kell járulniuk. Ezzel tehát a rendszer a szegényebb családoktól a gazdagabb családokhoz csoportosít át javakat (*Berlinger–Meyeri*, 2012). *Guerra Botello et al.* (2019) kiemelték, hogy az ingyenes felsőoktatási politikának egyenlőtlenséget növelő hatása van. *Gayardon és Brajkovic* (2019) bemutatja, hogy a tandíjmentes finanszírozási politikát követő országok nem teljesítenek jobban egyenlőség szempontjából a felsőoktatásban. Eredményeik szerint a felsőoktatási finanszírozási politikák közül a célzott megközelítések, mint hitelek nyújtása vagy támogatások biztosítása, sokkal hatékonyabban növelik a beiratkozás és a diploma megszerzésének arányát az alacsony jövedelműek és a rosszábbul teljesítő hallgatók körében, mint az univerzális, általános politikák. A nem cél-

zott finanszírozási politikák azokat a hallgatókat is támogatják, akiknek nincs rá szükségük, ezzel pedig pazarolják a szűkös nemzeti forrásokat.

Woodhall (2001) kiemelte, hogy egy jól megtervezett diákhitelrendszer javíthatja az egyenlőséget a felsőoktatásban. Barr (2004) szerint a diákhitelrendszereknek jövedelemfüggő törlesztéssel kell rendelkezniük. Ez a fajta kialakítás ugyanis biztosítást nyújt az alacsony jövedelemmel rendelkező diplomások nemteljesítése és pénzügyi nehézségei ellen (Barr et al., 2019). Magyarország kifejezetten jól megtervezett, jövedelemfüggő diákhitelrendszerrel rendelkezik, amely enyhít a hátrányos helyzetű hallgatók és családjuk finanszírozási terhein. Emellett a hallgatói ösztöndíjak is hozzájárulnak a diákok tanulmányi éveinek finanszírozásához.

A tanulmány megmutatja, hogy Magyarországon a felsőoktatási finanszírozási politika pillanatnyilag növeli a szakadékot a szegények és tehetősebbek között. A hazai diákhitelrendszer ugyan jól megtervezett, de nem célzott megközelítést alkalmaz. A jelenlegi kamatkörnyezetben a diákhitel felvételével és állampapírba történő befektetésével arbitrázshozamot érhetnek el azok a hallgatók, akiknek nincs szükségük a tandíjuk és a megélhetésük hitelből történő finanszírozására. Különösen kedvező feltételek mellett lehet ezt elérni a Magyar Állampapír Plusz 2019. júniusi bevezetése óta. Mivel azonban a hátrányos helyzetű jelentkezők kisebb eséllyel kerülnek be a felsőoktatásba gyengébb teljesítményük miatt, a „kiegészítő támogatásban” a jobb körülményekkel rendelkező hallgatók részesülhetnek. A magyar oktatási rendszer tehát ahelyett, hogy támogatná az alacsony jövedelmi háttérű diákok felzárkózási folyamatát, további támogatást nyújt a jobb körülményekkel rendelkező hallgatóknak.

A tanulmány először bemutatja a diákok szocioökonómiai státusz szerinti teljesítménybeli különbségeit Magyarországon. Ezt követően áttekintést nyújt a diákhitelrendszerekről világszerte, valamint részletesen a magyarországi diákhitelrendszeréről. Egy leegyszerűsített számítás pedig megmutatja, milyen mértékű arbitrázshozam érhető el a Diákhitel 1 és a Magyar Állampapír Plusz összekapcsolásával. Végezetül levonom a következtetéseimet, és a rendszer átalakítására vonatkozó megoldási javaslatokat fogalmazok meg.

2. HÁTRÁNYOS HELYZETŰ HALLGATÓK A MAGYARORSZÁGI FELSŐOKTATÁSBAN

A hazai adatok alapján is érdemes felsőfokú végzettséget szerezni (1. táblázat): a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya sokkal magasabb azok körében Magyarországon, akik alap- vagy középfokú végzettséggel rendelkeznek. A felsőfokú végzettséggel rendelkezőket kisebb mértékben érinti a szegénység. Úgy tűnik, hogy a felsőfokú végzettség megszerzése létfontosságú lehet a szegénységből való kitöréshez.

1. táblázat

Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés iskolai végzettség szerint

Iskolai végzettség	Szegények aránya (relatív jövedelmi szegénység, OECD2, medián60) (%)	Súlyos anyagi deprivációban érintett személyek aránya (%)	Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya (%)
Legfeljebb alapfokú	24,6	19,1	35,3
Középfokú	11,2	5,3	15,4
Felsőfokú	3,7	1,7	5,6

Forrás: Statinfo (2021a)

Ennek ellenére a magyarországi felsőoktatásba való beiratkozaskor továbbra sincs egyenlőség hátrányos és nem hátrányos családi háttérrel rendelkezők között.

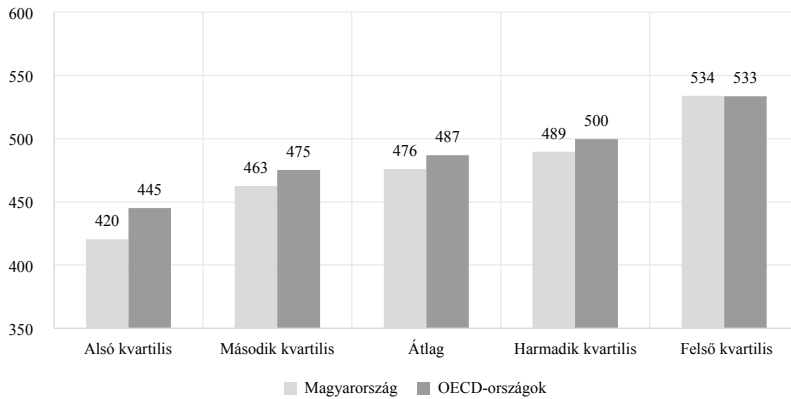
A PISA-vizsgálatot (Programme for International Student Assessment) 2000-ben vezette be az OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). A 15 éves tanulók rendszeres felmérése három fő területet érint: szövegértést, alkalmazott matematikai műveltséget és alkalmazott természettudományi műveltséget. A felmérés eredményei nemcsak a diákok tudásáról és készségeiről nyújtanak információt, de az iskolák és iskolarendszerek teljesítménye is mérhető, az oktatási rendszerek teljesítménye és egyéb jellemzőik nemzetközileg is összehasonlíthatók (OECD, 2000).

A szocioökonómiai státusz a tanuló családi jellemzőinek kombinációjára utal, a tanuló társadalmi, gazdasági és kulturális háttérét mutatja be. A PISA-vizsgálatban dolgozták ki az úgynevezett ESCS-indexet (economic, social and cultural status index) a szocioökonómiai státusz mérésére (OECD, 2010). Az index számos változó hatását magában foglalja: a szülők iskolai végzettségével, foglalkozási státuszával, valamint az otthon elérhető eszközökkel és erőforrásokkal kapcsolatos információkat. Az ESCS-index és a családi háttér a tanulmány további részében azonos fogalmakat jelent. Az 1. ábra a tanulók olvasási átlageredményét mutatja

be 2018-ban, az ESCS-index különböző kvartilisaiban. Magyarországon a legelőnytelenebb családi háttérrel rendelkező tanulók (alsó 25%) átlageredménye (420 pont) elmarad a magyar tanulók átlageredményétől (476 pont), valamint az OECD-országok családi háttér szerinti legalsó kvartiliséba tartozó tanulók átlageredményétől is (445 pont) (Oktatási Hivatal, 2019).

1. ábra

Szövegértés-átlageredmény az ESCS-index különböző kvartiliseiben

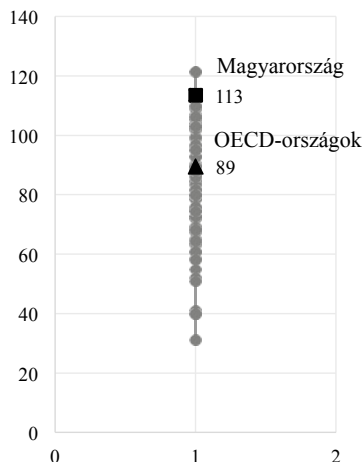

Forrás: OECD, PISA 2018 adatbázis, II.B1.2.3. táblázat

A családi háttér szerint legelőnyösebb és legelőnytelenebb helyzetben lévő diákok közötti teljesítménybeli különbség Magyarországon sokkal jelentősebb (113 pont), mint az OECD-országokban megfigyelhető differencia (89 pont) (OECD, 2018). A 2. ábra alapján Magyarország nemzetközi összehasonlításban rosszul szerepel: az ESCS-index alsó és felső kvartiliséba tartozó tanulók olvasási teljesítményének különbsége csak Izraelben és Luxemburgban nagyobb.

2. ábra

Az ESCS-index alsó és felső kvartiliséba tartozó tanulók olvasási teljesítményének különbsége

Forrás: OECD, PISA 2018 adatbázis, II.B1.2.3. táblázat

A PISA-vizsgálat 2018-as eredményei alapján a rossz családi háttérrel rendelkező diákok gyengébben teljesítenek. Eszerint pedig arra lehet következtetni, hogy a leghátrányosabb helyzetű jelentkezők jóval alacsonyabb eséllyel nyerhetnek felvételt valamely felsőoktatási intézmény képzésére, mint jobb körülmények között élő kortársaik.

3. A DIÁKHITELRENDSZEREK ÁTTEKINTÉSE

3.1. Világszinten

Diákhitelrendszert a világ számos pontján vezettek be a hallgatók felsőoktatáshoz való hozzáféréseinek támogatására. A 2. táblázat az Amerikai Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, Ausztráliában, Új-Zélandon, Dél-Afrikában, Dél-Koreában, Hollandiában és Magyarországon elérhető diákhitelkonstrukcióit hasonlítja össze. A táblázat röviden összefoglalja, hogy az egyes országok diákhitelrendszere milyen kialakítású, a hallgatók mely körének hozzáférhető, mire terjedhet ki a finanszírozás, és feltünteti a hitelek kamatlábát. A felsoroltak közül a legtöbb jövedelemfüggő törlesztéssel rendelkező (Income Contingent Repayment – ICL) diákhitelrendszerrel rendelkezik. Ez a fajta kialakítás biztosí-

tást nyújt az alacsony keresettel rendelkező diplomások nemteljesítése és pénzügyi nehézségei ellen (Barr et al., 2019)

Az Egyesült Államokban a diplomások széles köre valamilyen típusú jövedelemalapú törlesztési tervet alkalmaz, és több, eltérő szabályokkal rendelkező terv létezik egymás mellett. Jövedelemalapú törlesztésre (Income Based Repayment – IBR) csak azok a hallgatók jogosultak, akik 2014 júliusa után vettek fel hitelt. 20 év elteltével ugyan a jövedelemfüggő visszafizetés megszűnik, a fennmaradó hitelt azonban bevételként kell kezelni, és ennek megfelelően megadóztatják. Ez az adó magas, és potenciálisan megfizethetetlen törlesztési terheket vonhat maga után. A hitel tehát nem rendelkezik jövedelemfüggő visszafizetéssel a teljes futamidő alatt, így később már nem véd a nemteljesítéstől. (Britton et al., 2019). A felvehető hitel kiterjedhet mind a tandíj, mind pedig a megélhetési költségek finanszírozására. A hitelfelvétel alkalmassági kritériumai az alapvető feltételeken kívül, mint a beiratkozás igazolása vagy társadalombiztosítási szám megléte mellett a pénzügyi helyzet bemutatását is megkövetelheti (Federal Student Aid, 2021a). Az elérhető hitelek egyik típusa (Direct Subsidized Loans) ugyanis kedvezőbb kondíciókat biztosít a hiteligénylők azon körére, akik erre jogosultak (Federal Student Aid, 2021b). Az elérhető hitelek kamata a hiteltípustól függően jelenleg 3,73–6,28 százalék között mozog.

Angliában ICL típusú diákhitelrendszert vezettek be. A hitel tandíjra, valamint megélhetési költségekre is felvehető. Azon hallgatók számára azonban, akik ott-hon élnek, vagy háztartásuk jövedelme egy bizonyos küszöbérték feletti, a megélhetésre felvehető hitel összege alacsonyabb. A hitelfelvétel előfeltétele alapvető követelményeket támaszt a hallgatókkal szemben, mint például a beiratkozás (Britton et al., 2019). A hitel kamata a kiskereskedelmi árindexhez kötött (RPI + 3%). Azonban a diplomaszerezést követően a hitel kamatlábának fix része 0–3 százalék között mozog az elért jövedelem függvényében. Az alacsonyabb jövedelműeket alacsonyabb kamat terheli (GOV.UK., 2021).

Ausztráliában és Új-Zélandon szintén ICL-kialakítású diákhitelrendszer áll a hallgatók rendelkezésére. Ausztráliában a diákhitel kamatlába a fogyasztói árindexhez kötött, amelynek jelenleg 0 százalékos körüli az értéke (ATO, 2021). A rendszer univerzális, a hitel minden hallgató számára hozzáférhető, a hitelfelvétel kritériumai minimálisak. Hitel azonban csak a tandíj fedezésére vehető fel. A diákhitel visszafizetése az állam adórendszerén keresztül valósul meg, a visszafizetési ráta a hitelfelvevő jövedelmi szintjétől függ: magasabb azok számára, akik magasabb fizetéssel rendelkeznek (StudyAssist, 2021). Új-Zélandon a diákhitel csak abban az esetben kamatmentes, ha a hallgató helyben marad (StudyLink, 2021). A külföldről történő diákhitel törlesztése azonban már nem jövedelemhez kötött, hanem a fennálló hiteltartozáshoz: a magasabb hiteltartozás magasabb terhet ró az adósra (IR, 2021). A hitel a tandíj mellett a megélhetési költségek fedezésére is felvehető.

A Dél-Afrikában fellelhető diákhitelrendszer kifejezetten a hátrányból induló hallgatókat szolgálja. A hitelfelvétel abban az esetben lehetséges, ha a hallgató háztartásának éves jövedelme 350 000 rand (körülbelül 20 000 euró) alatt van. Amennyiben a hallgató fogyatékkal él, ez az éves küszöbérték a teljes háztartásra vonatkozóan 600 000 rand (körülbelül 35 000 euró). A hitel felhasználható a tandíj és a megélhetési költségek fedezésére is (NSFAS, 2021b). A hitel kamata a dél-afrikai jegybank irányadó eszközéhez, a repó kamatlábához kötött, a hitelfelvevők ennek 80 százalékát kötelesek megfizetni a diákhitel-tartozásuk után (NSFAS, 2021a).

Dél-Koreában az ICL típusú diákhitelt 2010-ben vezették be a meglévő rendszerükbe. Szükséges volt, mivel a meglévő, limitált összegű diákhitel már nem volt képes a növekvő taníjak fedezetét szolgálni, valamint a lejárt tartozások növekedése is megfigyelhető volt. Az ICL-hitel azonban nem érhető el minden hallgató számára: azok a hallgatók vehetik fel, akik háztartásának jövedelmi szintje nemzeti szinten a 80 percentilis alatt van, vagy amelyik háztartásban 3 gyermek él (*Kim–Wiederspan*, 2019). A hitel kamata jelenleg 1,7 százalék (KOSAF, 2021) és a tandíjon felül a megélhetési költségek is fedezhetők belőle.

Hollandiában a hallgatók támogatása négy pilléren nyugszik: ösztöndíj, rendszeres hitel, utazási támogatás és diákhitel. Az alacsony jövedelmű háztartásban élő hallgatók az alapösztöndíjon felül további kiegészítő ösztöndíjat kaphatnak. Amennyiben további finanszírozás szükséges, rendelkezésre áll diákhitel is a tandíj fedezésére. A hollandiai rendszer sem támaszt szigorú követelményeket a hitelfelvételhez (DUO, 2021). Kamatlába a 10 éves állampapír kamatlábához kötött (*Booij et al.*, 2012), jelenleg közel 0 százalékos kamat terheli a felvett diákhitel összegét.

Látható, hogy több univerzális rendszer mellett számos országban a diákhitelrendszer kialakításakor figyelembe vették a hallgatók különböző anyagi hátterét is. Míg egyes országok csak a hátrányos helyzetű hallgatóknak nyújtanak hitelt (például Dél-Afrika), addig más országokban kedvezőbb feltételeket szabnak azok számára, akik pénzügyi nehézségekkel küzdenek (Hollandia, Dél-Korea, Anglia).

2. táblázat Diákhitelrendszerek a világban

Ország	Kialakítás	Hozzáférés	Kiterjedés	Kamatláb (%)
Amerikai Egyesült Államok	Income Based Repayment (IBR)	Minden hallgató számára hozzáférhető, aki megfelel az alapvető követelményeknek. Az elérhető diákhiteltek egyik típusához szükség van a pénzügyi helyzet bemutatására is.	Tandij és megélhetési költségek	3,73–6,28
Anglia	Income Contingent Repayment (ICL)	Minden hallgató számára hozzáférhető, aki megfelel az alapvető követelményeknek; a megélhetési költségek fedezésére szolgáló diákhitel összege alacsonyabb a jobb családi háttérrel rendelkező hallgatók számára.	Tandij és megélhetési költségek	RPI + 0–3
Ausztrália	Income Contingent Repayment (ICL)	Minden hallgató számára hozzáférhető, aki megfelel az alapvető követelményeknek.	Tandij	CPI
Új-Zéland	Income Contingent Repayment (ICL)	Minden hallgató számára hozzáférhető, aki megfelel az alapvető követelményeknek.	Tandij és megélhetési költségek	0–4,3
Dél-Afrika	Income Contingent Repayment (ICL)	Csak a hátrányos helyzetű hallgatók számára.	Tandij és megélhetési költségek	benchmark repó kamatláb × 80 (jelenleg 4,20)
Dél-Korea	Income Contingent Repayment (ICL) és nem Income Contingent Repayment (ICL)	ICL típusú hitel csak a hátrányos helyzetű hallgatók számára.	Tandij és megélhetési költségek	változó kamat, jelenleg 1,7
Hollandia	Income Contingent Repayment (ICL)	Minden hallgató számára hozzáférhető, aki megfelel az alapvető követelményeknek.	Tandij	10Y állampapírhozom, jelenleg 0
Magyarország	Income Contingent Repayment (ICL)	Minden hallgató számára hozzáférhető, aki megfelel az alapvető követelményeknek.	Tandij és megélhetési költségek	forrásköltség + működési költség + kockázati felár, jelenleg 0% vagy 1,99%

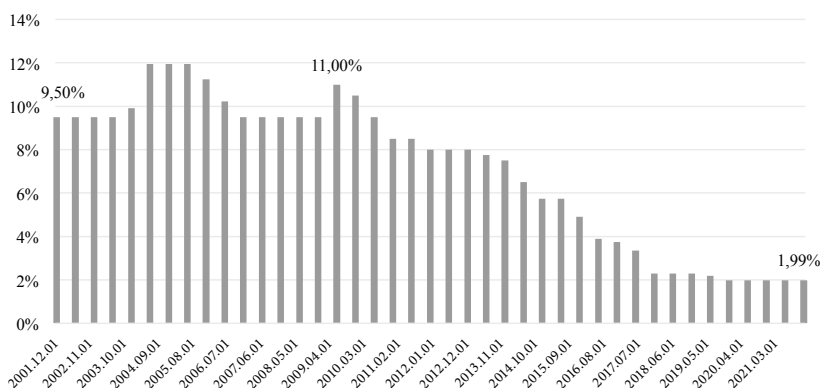
Forrás: ATO, 2021., Booi et al., 2012., Britton et al., 2019., DUO, 2021., Federal Student Aid, 2021a., Federal Student Aid, 2021b., GOV.UK., 2021., Kim és Wiederspan, 2019., KOSAF, 2021., NSFAS, 2021a., NSFAS, 2021b., StudyLink, 2021.

3.2. Magyarország

A Diákhitel Központ Zrt. mint állami tulajdonú nonprofit szervezet nyújt finanszírozást a felsőoktatásban részt vevő hallgatóknak hazánkban. A diákhitel két típusa különböztethető meg (Diákhitel Központ, 2021d). A Diákhitel 1 konstrukció a legkülönbözőbb célokra használható fel: a szabadon felhasználható kölcsön elsődleges célja a diákok tandíjon felüli egyéb, a felsőoktatással összefüggő költségeinek finanszírozása: különösen a lakhatási költségek, az utazási költségek és a megélhetési költségek fedezése. A hitel összege tanévenként legfeljebb 1 500 000 forint lehet. Kamata változó, ennek jelenlegi értéke különösen kedvező: 1,99 százalék. Egyéb rejtett költségek nem merülnek fel a diákhitel felvételével kapcsolatban. A 3. ábra alapján látható, hogy a hitel kamatlába 2009 óta folyamatosan csökkenő tendenciát mutat.

3. ábra

A Diákhitel 1 kamatának változása

Forrás: Diákhitel Központ (2021a)

A Diákhitel 2 alkalmas a hallgatók teljes tandíjának fedezésére. Az összeget közvetlenül a hallgató egyetemének utalják, a hitel teljes mértékben kamatmentes. Ezeknek a hiteleknek egy másik különlegessége, hogy az előtörlesztésre nem számítanak fel külön díjat, teljes mértékben díjmentes, és bármikor kezdeményezhető. Családtámogatási elemek is be vannak építve a rendszerbe: két gyermek esetén az anya adósságának felét, míg három gyermek esetén a teljes adósságot elengedik. Ezen speciális jövedelemfüggő diákhitel törlesztése a hallgatói jogviszony megszűnését követően kezdődik el. Az első két évben a visszafizetések kiszámításának alapja az országos minimálbér: a visszafizetési ráta 4–6 százalék között változhat.

A visszafizetési ráta a harmadik évtől ugyan változatlan marad, de a visszafizetendő összeg kiszámításának alapja a két évvel korábbi éves bruttó jövedelem.

A 3. táblázat a megkötött szerződések darabszámát mutatja be a konstrukció különböző szakaszaiban. Látható, hogy míg a Diákhitel 2 iránti kereslet összességében növekvő tendenciát mutat, a Diákhitel 1 iránti érdeklődés ezzel egyidejűleg csökkenő.

3. táblázat

Szerződések darabszáma a diákhitel konstrukciók különböző szakaszaiban

Év	Diákhitel 1			Diákhitel 2		
	Hitel-felvétel	Vissza-fizetés	Törlesztett	Hitel-felvétel	Vissza-fizetés	Törlesztett
2001	70 774	57	8			
2002	118 497	116	646			
2003	133 832	21 731	2 155			
2004	121 857	52 983	5 925			
2005	117 357	75 654	13 533			
2006	115 906	90 632	24 752			
2007	109 075	103 992	37 479			
2008	99 071	116 738	52 018			
2009	92 832	128 788	65 301			
2010	87 534	139 154	79 052			
2011	79 788	147 533	92 823			
2012	69 992	155 162	106 115	5 708	3	6
2013	57 931	161 144	120 363	10 119	215	58
2014	46 657	163 484	135 594	14 311	1 054	164
2015	37 941	161 106	151 560	17 403	2 836	413
2016	31 172	154 957	168 651	18 213	5 938	927
2017	26 082	148 345	184 396	18 592	9 573	1 708
2018	22 901	139 409	200 616	20 051	13 425	2 695
2019	21 532	111 897	233 947	21 286	16 403	4 801
2020	21 677	101 573	249 797	20 944	19 855	6 659

Forrás: Diákhitel Központ (2021b)

A Diákhitel 1 esetében az új hitelfelvevők számának alakulása megerősíti az állítást (4. táblázat): Magyarországon összességében évről évre csökken a megélhetési költségek diákhitel segítségével történő finanszírozásának igénye. A 2020-as adatok

alapján kismértékű növekedés látszik, amely feltehetően a koronavírus-járvány hatása lehet. A csökkenés egyik oka lehet az eladósodástól való félelem. *Callender-Jackson* (2005), illetve *Boatman et al.* (2017) felhívta arra a figyelmet, hogy az adóságerülés jelentősebb az alacsony jövedelemmel rendelkező diákok körében. Ezen túlmenően a hátrányos helyzetű diákok információhiánya is azt eredményezheti, hogy nem hajlandók diákhitelt felvenni a továbbtanulásukhoz, ez pedig megakadályozza őket abban, hogy beiratkozzanak a felsőoktatásba (Barr, 2012). Feltételezhető, hogy a diákok más megoldást keresnek a megélhetési költségeik fedezésére. A diákhitel felvétele helyett vállalhatnak például diákmunkát, ami viszont hátrányosan befolyásolhatja a tanulással töltött időt és a hallgató eredményeit.

4. táblázat

Az új hitelfelvevők darabszáma

Év	Új hitelfelvevők darabszáma Diákhitel 1	Új hitelfelvevők darabszáma Diákhitel 2	Új hitelfelvevők darabszáma összesen
2001	63 254		63 254
2002	52 528		52 528
2003	38 572		38 572
2004	24 232		24 232
2005	26 269		26 269
2006	24 632		24 632
2007	19 620		19 620
2008	17 606		17 606
2009	18 924		18 924
2010	18 515		18 515
2011	14 834		14 834
2012	11 527	5 001	16 528
2013	8 371	5 058	13 429
2014	6 368	5 245	11 613
2015	4 881	5 066	9 947
2016	4 189	4 467	8 656
2017	3 970	4 708	8 678
2018	4 189	6 301	10 490
2019	4 637	6 376	11 013
2020	5 378	4 913	10 291
Összesen	372 496	47 135	419 631

Forrás: Diákhitel Központ (2021c)

A nappali tagozatos hallgatók száma 2005 óta összességében csökken (5. táblázat). Ez a csökkenés jóval alacsonyabb (11,57 százalék), mint a hitelgénylések csökkenése (79,53 százalék) a 2005-ös és 2020-as adatok alapján. Más szóval, a Diákhitel 1 iránti csökkenő kereslet nem magyarázható teljes mértékben azzal, hogy egyre kevesebb diák vesz részt magyarországi felsőoktatásban.

5. táblázat

A nappali tagozatos hallgatók száma és éves változása

Év	Nappali tagozatos hallgatók száma	Éves változás
2005	231 482	
2006	238 674	103%
2007	242 893	102%
2008	242 928	100%
2009	242 701	100%
2010	240 727	99%
2011	241 614	100%
2012	233 678	97%
2013	223 604	96%
2014	217 248	97%
2015	210 103	97%
2016	205 560	98%
2017	202 278	98%
2018	200 130	99%
2019	203 625	102%
2020	204 711	101%

Forrás: Statinfo (2021b)

A diákhitelt főleg az egyetemi tandíjak finanszírozására használják fel manapság, de a szabadon felhasználható diákhitel kihasználatlan: a szegényebb családi háttérrel rendelkező hallgatók feltehetően más forrásokból fedezik megélhetési költségeiket, a hallgatók tehetősebb része pedig nem veszi észre a diákhitelben rejlő befektetési lehetőséget.

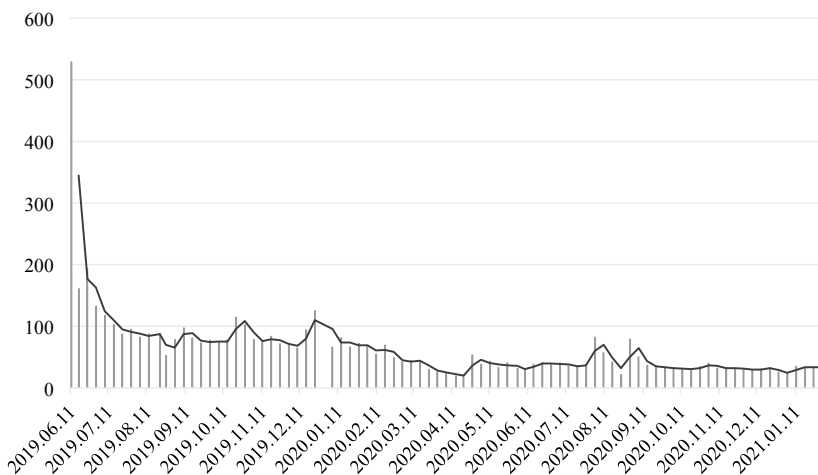
A magyarországi diákhitelrendszer kialakítása univerzális, nem célzott a finanszírozás: a hitel felvételéhez nincs szükség a hallgató háztartása jövedelmi helyzetének a bemutatására, a konstrukciók pedig nem tartalmazznak olyan elemeket, amelyek kifejezetten a hátrányos helyzetű hallgatók számára jelentenének könnyítést.

4. ARBITRÁZS – DIÁKHITEL 1 ÉS MAGYAR ÁLLAMPAPÍR PLUSZ

A Magyar Állampapír Plusz (MÁP Plusz) első kibocsátására 2019 júniusában került sor (ÁKK, 2021). Az első kibocsátás kiugró érték lehet (529 milliárd); a jegyzési összegek teljes benyújtott és egyben elfogadott mennyisége azonban 2020 augusztusa óta átlagosan 30–40 milliárd forint körüli értéken stagnál (4. ábra).

4. ábra

Benyújtott mennyiség (milliárd forint)

Forrás: ÁKK (2021)

Nem is csoda, hiszen a MÁP Plusz magasabb kamatot nyújt összehasonlítva a piacon lévő többi állampapírral. A teljes kibocsátott összeg mára meghaladja a 6,5 milliárd forintot (ÁKK, 2021). Ezt az állampapírt 5 éves futamidővel bocsátják ki progresszív kamatozással: a kamat mértéke az ötödik évben 3,5 százalékról 6 százalékra emelkedik (Magyar Állampapír, 2021). Az első kamatemelés az első hat hónap után válik esedékessé, ezt követően pedig a kibocsátástól számítva éves kamatemelés következik. Az értékpapírok kedvező kamatlába mellett annak vásárlója – a Magyar Állampapír Pluszt belföldi és külföldi magánszemélyek vásárolhatják meg – számos más jellemzőből is előnyre tehet szert. Az 1 forintos alapcímlet lehetővé teszi, hogy jövedelmi háttértől függetlenül, minden magánszemély hozzáférhessen az értékpapírhoz. Mindemelllett a nyomdai állampapír kijelölt postákon is megvásárolható, biztosítva ezzel, hogy azokat is elérjék, akik érdeklődnek ugyan a befektetés iránt, de nem tudják vagy nem akarják megvásárolni a terméket az online felületen. A kamatfizetést követő öt napban a forgal-

mazók 100 százalékos nettó vételi árat jegyeznek. Az ezen kívüli időszakban a visszaváltási árfolyam 99,75 százalék. Így az értékpapír minimális tőkevesztéssel ebben az időszakban is értékesíthető. Amennyiben a Magyar Államkincstár az értékpapírszámla számlavezetője, egyéb rejtett költségek sem merülnek fel. Az értékpapír kamatát adó sem terheli (Magyar Államkincstár, 2020).

Vegyük fel tehát a Diákhitel 1 konstrukciót a lehető legnagyobb összegben két szemeszterre, és fektessük azt MÁP Plusz állampapírba. A 6. táblázat a diákhitel tőke- és kamatváltozásait mutatja be a hitelfelvételt követő öt évben. A hitel napi kamatozása, és a kamatokat minden év végén tőkésítik. A kamatszámítás alapja mindig a tőkésített kamattal megemelt hitelösszeg. A számítások szerint a jövőben (5 és 5,5 év múlva) kétszer 827 655 forintot kell visszafizetni.

6. táblázat

A Diákhitel 1 tőkénének és kamatának alakulása

Év	Diákhitel 1 (HUF)			
	Tőke 1	Kamat 1	Tőke 2	Kamat 2
0	750 000			
0,5			750 000	
1	764 925	14 925		
1,5			764 925	14 925
2	780 147	15 222		
2,5			780 147	15 222
3	795 672	15 525		
3,5			795 672	15 525
4	811 506	15 834		
4,5			811 506	15 834
5	827 655	16 149		
5,5			827 655	16 149
Visszafizetendő összeg	-827 655		-827 655	
Éves hozam	1,99%		1,99%	

Forrás: saját szerkesztés

A Diákhitel 1 felvétele után a felvett összeget azonnal be kell fektetni Magyar Állampapír Plusz értékpapírba. A 7. táblázat az értékpapír tőke- és kamatváltozásait mutatja be a befektetést követő öt évben. A kamatokat tőkésítik, a kamatszámítás alapja pedig a kamatokkal megnövelt tőke összege. Az eredeti befektetett összeg

750 000 forint szemeszterenként ebben az esetben. Az éves hozam is kiszámítható, amely 5 éves tartási időszakban 4,95 százaléknak felel meg.

7. táblázat

A Magyar Állampapír Plusz tőkéjének és kamatának alakulása

Magyar Állampapír Plusz (HUF)				
Év	Tőke 1	Kamat 1	Tőke 2	Kamat 2
0	750 000			
0,5	763 125	13 125	750 000	
1	778 388	15 263	763 125	13 125
1,5			778 388	15 263
2	813 415	35 027		
2,5			813 415	35 027
3	854 086	40 671		
3,5			854 086	40 671
4	901 060	46 975		
4,5			901 060	46 975
5	955 124	54 064		
5,5			955 124	54 064
Lejáratkori érték	955 124		955 124	
Éves hozam	4,95%		4,95%	

Forrás: saját szerkesztés

A jövőben elérhető maximális kockázatmentes nyereség szemeszterenként a befektetés lejáratkori értékének és a visszafizetendő hiteltartozásnak a különbözete: 127 469 forint. A visszafizetendő hitel teljes összegének alakulását két és három gyermek születése esetén a 8. táblázat mutatja be. Az első példában annak a kétgyermekes anyának, aki elvégezte az egyetemet, vagy akinek a hallgatói jogviszonyát megszüntették, adósságának a felét (827 654 forint) kell visszafizetnie. A második példában annak az anyának, aki három gyermeket nevel, a teljes tartozását elengedik.

8. táblázat**Családtámogatás gyermekek után**

	Tőke 1	Tőke 2	Összesen
Családtámogatás két gyermek esetén	413 827	413 827	827 654
Visszafizetendő összeg	-413 827	-413 827	-827 654
Családtámogatás három gyermek esetén	827 655	827 655	1 655 310
Visszafizetendő összeg	0	0	0

Forrás: saját szerkesztés

A bemutatott példa azonban nagyon leegyszerűsített számítást tükröz. Ötéves tartási periódust feltételez, így a hallgatói jogviszonynak öt évig fenn kell maradnia. Ez megfelelhet annak az esetnek, amikor a hallgató az alapképzést követően azonnal mesterképzésen folytatja tanulmányait. Ennek ellenére nehéz elképzelni, hogy egy hallgató mesterképzésének végéhez érve három gyermek édesanyja lesz, és azonnal igénybe veszi a diákhitelrendszer által biztosított családi támogatást. A jelenlegi kamatkörnyezetben azonban a diákhitel felvételével és állampapírba történő befektetésével arbitrázshozamot érhetnek el azok a hallgatók, akiknek nincs szükségük a tandíjuk és a megélhetésük hitelből történő finanszírozására.

5. ÖSSZEGZÉS

A felsőfokú végzettséggel rendelkezőket kisebb mértékben érinti a szegénység. A végzettség megszerzése ugyanakkor létfontosságú lehet a szegénységből való kitöréshez. A PISA-vizsgálat 2018-as eredményei alapján a rosszabb családi háttérrel rendelkező diákok gyengébben teljesítenek Magyarországon. Mivel az államilag támogatott felsőoktatási képzés elérése teljesítménytől függ, a leghátrányosabb helyzetű jelentkezők sokkal alacsonyabb eséllyel nyerhetnek felvételt valamely felsőoktatási intézmény ingyenes képzésére. Az egyenlőség javítása érdekében rendelkezésre áll egy jól megtervezett diákhitelrendszer hazánkban. A jelenlegi kamatkörnyezetben azonban a Diákhitel 1 konstrukció felvételével és annak Magyar Állampapír Plusz (MÁP Plusz) értékpapírba történő befektetésével arbitrázshozamot érhetnek el azok a hallgatók, akiknek nincs szükségük a tandíjuk és a megélhetésük hitelből történő finanszírozására. A jövőben elérhető maximális kockázatmentes nyereség szemeszterenként a befektetés lejáratkori értékének és a visszafizetendő hiteltartozásnak a különbözete: 127 469 forint.

A Diákhitel 1 konstrukció kihasználtsága azonban csökkenő. A rászoruló diákok valószínűleg más forrásból finanszírozzák megélhetési költségeiket; a jobb körü-

ményekkel rendelkező diákok pedig nem vesznek fel hitelt az arbitrázslehetőség ellenére sem. A hallgatók racionalitása további kutatási kérdés lehet.

Mivel a hátrányos helyzetű jelentkezők kisebb eséllyel kerülnek be a felsőoktatásba gyengébb teljesítményük miatt, így a „kiegészítő támogatásban” a jobb körülményekkel rendelkező hallgatók részesülhetnek, amely tovább növeli a szakadékot a szegények és tehetősek között. A magyar oktatási rendszer tehát ahelyett, hogy támogatná az alacsony jövedelmi háttérű diákok felzárkózási folyamatát, további támogatást nyújt a jobb körülményekkel rendelkező hallgatók számára. A magyarországi felsőoktatásban az egyenlőség javítása érdekében azonban sokkal inkább szükség lenne az előbbi célcsoport támogatására. A nemzetközi diákhitelrendszerek példájára érdemes lenne univerzális helyett célzott megközelítést alkalmazni például kamattámogatás formájában, vagy célszerű lenne jövedelmi helyzethez kötni a hiteligénylést.

HIVATKOZÁSOK

- ATO (2021): Study and training loan indexation rates. Australian Taxation Office. Retrieved 1 October 2021, from <https://www.ato.gov.au/Rates/Study-and-training-loan-indexation-rates/?default> (letöltve: 2021.10.01.).
- BARR, N. (2012): The Higher Education White Paper: The Good, the Bad, the Unspeakable – and the Next White Paper. *Social Policy & Administration* 46(5), 483–508.
- BARR, N. – CHAPMAN, B. – DEARDEN, L. – DYNARSKI, S (2019): The US college loans system: Lessons from Australia and England. *Economics of Education Review*, 71, 32–48. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2018.07.007>.
- BOATMAN, A. – EVANS, B. J. – SOLIZ, A (2017): Understanding Loan Aversion in Education: Evidence from High School Seniors, Community College Students, and Adults. *AERA Open* 3(1), 1–16.
- BOOIJ, A. S. – LEUVEN, E. – OOSTERBEEK, H (2012): The role of information in the take-up of student loans. *Economics of Education Review*, 31(1), 33–44. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2011.08.009>.
- BOTELLO, R. G. – MOHAMEDBHAJ, G. – PIJANO, C. – SALMI, J (2019): Is Free Tuition the Panacea to Improve Equity in Higher Education? Policy Brief No. 13. Washington, DC: Council for Higher Education Accreditation.
- BRAJKOVIC, L. – GAYARDON, DE A (2019): Leveraging funding for attainment and equity in higher education. American Council on Education, 1–44. https://www.researchgate.net/publication/338052419_STUDENT_FINANCE_POLICIES_WORLDWIDE_Leveraging_funding_for_attainment_and_equity_in_higher_education.
- BRITTON, J. – VAN DER ERVE, L. – HIGGINS, T (2019): Income contingent student loan design: Lessons from around the world. *Economics of Education Review*, 71, 65–82. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2018.06.001>.
- CALLENDER, C. – JACKSON, J (2005): Does the Fear of Debt Deter Students from Higher Education? *Journal of Social Policy* 34 (4): 509–540.
- Diákhitel Központ (2021a): Interest rate of Student Loan 1. Direct requested data.
- Diákhitel Központ (2021b): Number of contracts in different phases. Direct requested data.
- Diákhitel Központ (2021c): Number of new borrowers. Direct requested data.
- Diákhitel Központ (2021d): Student Loan 1; Student Loan 2. <https://diakhitel.hu/english-page/> (letöltve: 01.02.2021.)
- DUO (2021): Student finance. Duo.Nl. <https://www.duo.nl/particulier/student-finance/index.jsp> (letöltve: 2021.10.01.).
- Federal Student Aid (2021a): Eligibility Requirements. <https://studentaid.gov/understand-aid/eligibility/requirements> (letöltve: 2021.10.01.).
- Federal Student Aid (2021b): Subsidized and Unsubsidized Loans. <https://studentaid.gov/understand-aid/types/loans/subsidized-unsubsidized> (letöltve: 2021.10.01.).
- GOV.UK (2021): Student loans: A guide to terms and conditions 2021 to 2022. <https://www.gov.uk/government/publications/student-loans-a-guide-to-terms-and-conditions/student-loans-a-guide-to-terms-and-conditions-2021-to-2022> (letöltve: 2021.10.01.).
- HELLER, D. E (1997): Student Price Response in Higher Education. An Update to Leslie and Brinkman. *Journal of Higher Education*, 68(6), 624–659.
- IR (2021): Repaying my student loan when I am overseas-based. <http://www.ird.govt.nz/student-loans/what-happens-to-my-student-loan-when-i-go-overseas/repaying> (letöltve: 2021.10.01.).
- KIM, J. – WIEDERSPAN, M (2021): Evaluating South Korea's Introduction of an Income Contingent Loan Program. *Research in Higher Education*, 62(1), 1–25. <https://doi.org/10.1007/s11162-019-09579-3>.

- KOSAF (2021): Student loan interest guide. <https://www.kosaf.go.kr/ko/tuition.do?pg=tuition13> (letöltve: 2021.10.01.).
- Magyar Államkincstár (2020): Befektetési Szolgáltatási Üzletszabályzat. 2. számú függelék – Hirdetmény. Hatályos 2020. február 15. [Business Regulations for Investment Services, Appendix No 2. – Announcement, effective from 15 February 2020]. <http://www.allamkincstar.gov.hu/en/main/terms-of-business-for-investment-services/3143/> (letöltve: 2021.02.13.).
- Magyar Állampapír (2021): Magyar Állampapír Plusz – MÁP Plusz [Hungarian Government Security Plus]. <https://www.allampapir.hu/allampapirok/MAPP/> (letöltve: 2021.10.01.).
- MARCUCCI, P. – JOHNSTONE, D. B (2007): "Tuition Fee Policies in a Comparative Perspective: Theoretical and Political Rationales." *Journal of Higher Education Policy and Management* 29(1): 25-40.
- MARCUCCI, P. – JOHNSTONE D. B. – NGOLOVOI, M (2008): Higher Educational Cost-Sharing, Dual-Track Tuition Fees, and Higher Educational Access: The East African Experience. *Peabody Journal of Education*, 83(1), 101–116.
- MEGYERI, K. – BERLINGER, E (2015): Mélyszegénységből a felsőoktatásba. *Közgazdasági Szemle*, 62, 674–699.
- NSFAS (2021a): Student support. <https://www.nsfas.org.za/content/faqs.html> (letöltve: 2021.10.01.).
- NSFAS (2021b): The bursary scheme. <https://www.nsfas.org.za/content/bursary-scheme.html> (letöltve: 2021.10.01.).
- OECD (2018): PISA 2018 Database, Table II.B1.2.3. <https://doi.org/10.1787/888934037146> (letöltve: 2021.02.13.).
- OECD (2000): Measuring Student Knowledge and Skills. The PISA 2000 Assessment of reading, mathematical and scientific literacy. Education and skills. OECD Publications Service, 3–104.
- OECD (2010): PISA 2009 Results: Overcoming Social Background – Equity in Learning Opportunities and Outcomes (Volume II), <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091504-en> (letöltve: 2021.02.13.).
- OECD (2018): Programme for international student assessment (PISA) results from PISA 2018. Country note. https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA2018_CN_HUN.pdf (letöltve: 2021.02.13.).
- OKETCH, M. – MCCOWAN, T. – SCHENDEL, R (2014): The impact of tertiary education on development: A rigorous literature review. DFID. <http://eppi.ioe.ac.uk/cms/Portals/0/PDF%20reviews%20and%20summaries/Tertiary%20education%202014%20Oketch%20report.pdf?ver=2014-06-24-161044-887> (letöltve: 2021.10.01.).
- Oktatási Hivatal (2019): PISA 2018 Összefoglaló jelentés. Oktatási Hivatal: 7–99. https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatasi/nemzetkozi_meresekek/pisa/PISA2018_v6.pdf (letöltve: 2021.02.13.).
- SEMJÉN, A (2012): A tandíj közgazdaságtana. [Economy of the tuition fee] *Közgazdasági Szemle*. 59: 31–62.
- Statinfo (2021a): Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés iskolai végzettség szerint. [Data on poverty and social exclusion, categorised by educational attainment], <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> (letöltve: 2021.02.01.).
- Statinfo (2021b): Főbb felsőoktatási adatok az intézmény székhely megyéje és régiója szerint [Key higher education data by county and region of the institution]. ksh.hu/stadat_files/okt/okto041.html (letöltve: 2021.10.10.).
- StudyAssist (2021): Loan repayment. <https://studyassist.gov.au/paying-back-your-loan/loan-repayment> (letöltve: 2021.10.01.).
- StudyLink (2021): What happens to your loan. MSD. <https://www.studylink.govt.nz/finished-study/your-loan.html> (letöltve: 2021.10.01.).